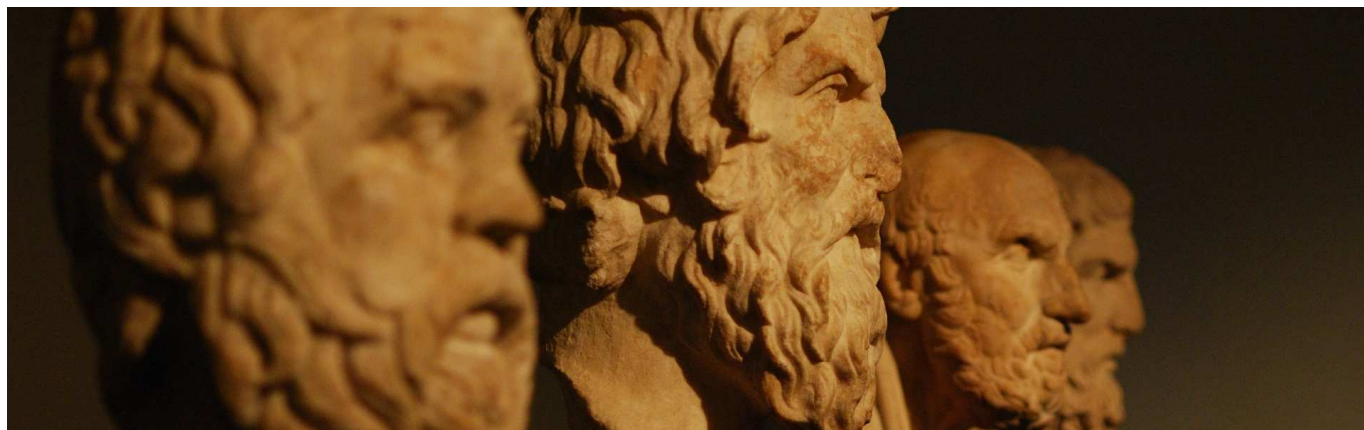

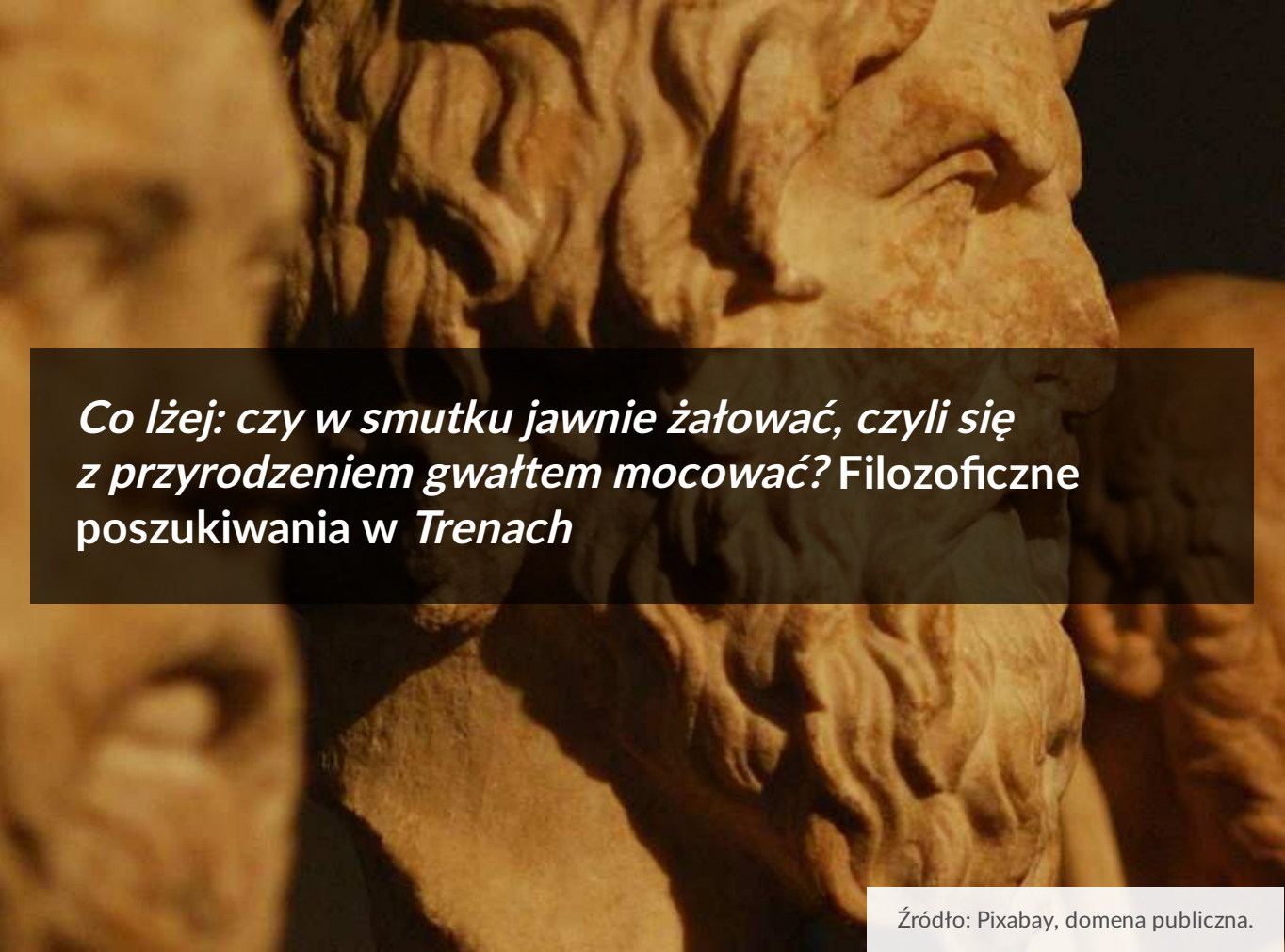
*Co lżej: czy w smutku jawnie żałować, czyli się z przyrodzeniem gwałtem mocować? Filozoficzne poszukiwania w *Trenach**

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Janusz Pelc, *Renesansowa koncepcja człowieka w „Trenach” Jana Kochanowskiego*, „Pamiętnik Literacki” 1968, nr 59/3, s. 56–57.
- Źródło: Stanisław Grzeszczuk, *„Treny” Jana Kochanowskiego. Próba interpretacji*, Warszawa 1979, s. 20–21.
- Źródło: Teresa Banaś-Kornak, *Wokół „Trenów” Jana Kochanowskiego: szkice historycznoliterackie*, Katowice 2016, s. 118–119.
- Źródło: Ludwika Szczerbicka-Ślęk, *„Treny” Jana Kochanowskiego w świetle estetyki recepcji i oddziaływania*, „Pamiętnik Literacki” 1973, nr 64/4, s. 8.
- Źródło: Janusz Pelc, *Renesansowa koncepcja człowieka w „Trenach” Jana Kochanowskiego*, „Pamiętnik Literacki” 1968, nr 59/3, s. 55.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Tren XI*, [w:] *Fraszki, Pieśni, Treny, Psalmy*, Kraków 2019, s. 70–71.
- Źródło: Janusz Pelc, *Jan Kochanowski. Szczyt renesansu w literaturze polskiej*, Warszawa 1980, s. 450.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Tren X*, [w:] *Fraszki, Pieśni, Treny, Psalmy*, Kraków 2019, s. 69–70.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Tren I*.

- Źródło: Jan Kochanowski, *Tren XVI*.

***Co lżej: czy w smutku jawnie żałować, czyli się
z przyrodzeniem gwałtem mocować? Filozoficzne
poszukiwania w *Trenach****

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Treny Jana Kochanowskiego to osobiste, silnie emocjonalne utwory, które poruszają również problemy uniwersalne: śmierć córki staje się dla poety punktem wyjścia do refleksji nad ogólną sytuacją egzystencjalną człowieka.

((Janusz Pelc

Renesansowa koncepcja człowieka w "*Trenach*" Jana Kochanowskiego

Cykl poetycki złożony z dedykacji i dziewiętnastu *Trenów* Jan Kochanowski poświęcił pamięci ukochanej Urszulki, zawarł jednak w dziele tym tak wielki ładunek osobistego, emocjonalnego zaangażowania, że poemat o zmarłej dziecinie opłakiwanej z wielkim żalem przez „niefortunnego” ojca stał się właściwie przede wszystkim poetycką analizą kolejnych faz cierpienia człowieka, który utracił bliską osobę, który stopniowo coraz bardziej rozumie ogrom nieodwracalnej straty. Jednocześnie zaś *Treny* ukazują, jak w obliczu

najtrudniejszej próby kompromituje się banał stereotypowych formuł o istocie życia i śmierci, o zasadach ludzkiego reagowania na odmianę losu, dobrą czy złą. Ukazują zarazem wielki kryzys światopoglądowy poety-intelektualisty, który poprzednio sam propagował tak modne w epoce renesansu idee dość rygorystycznie pojmowanego stoicyzmu.

Źródło: Janusz Pelc, *Renesansowa koncepcja człowieka w "Trenach" Jana Kochanowskiego*, „Pamiętnik Literacki” 1968, nr 59/3, s. 55.

Treny są więc przede wszystkim poematem filozoficznym, napisanym przez człowieka, humanistę i myśliciela, który z powodu utraty dziecka, popadł w głęboki kryzys światopoglądowy.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz przekonania osoby mówiącej w *Trenach* Jana Kochanowskiego.
- Omówisz renesansową koncepcję człowieka na podstawie *Trenów*.
- Wyjaśnisz, na czym polegały filozoficzne poszukiwania w *Trenach*.

Poeta ładu i pogody ducha

Treny to dzieło wydane w 1580 roku, na cztery lata przed śmiercią poety. Tworząc cykl poświęcony zmarłej córce, Kochanowski miał już ugruntowane poglądy i jasno sformułowaną filozofię życiową, która najpełniejszy wyraz znalazła w jego pieśniach. Na ich kartach niejednokrotnie odwoływał się m.in. do myśli głoszonych przez starożytnych stoików.

((Janusz Pelc

Renesansowa koncepcja człowieka w „Trenach” Jana Kochanowskiego

W utworach poetyckich Kochanowskiego wielokrotnie spotykamy dowody optymistycznego widzenia świata i człowieka. Poetę, wrażliwego obserwatora, cieszył harmonijny ład, rozumny porządek wszechrzeczy — tak było przecież w napisanym w młodości hymnie do Boga. Człowiek renesansu z otuchą wita odwiecznie powtarzalny cykl odradzania się świata przyrody po zimowej martwocie — „Serce roście patrząc na te czasy!”.

Źródło: Janusz Pelc, *Renesansowa koncepcja człowieka w „Trenach” Jana Kochanowskiego*, „Pamiętnik Literacki” 1968, nr 59/3, s. 56–57.

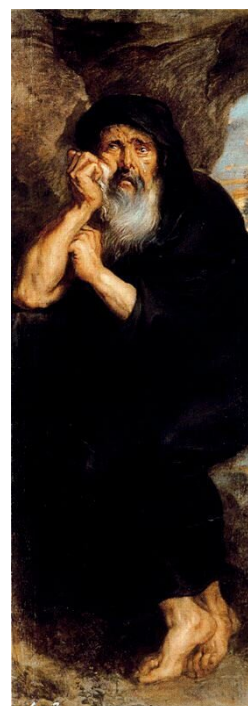
Karta pocztowa przedstawiająca Jana Kochanowskiego przy łożu zmarłej córki.

Źródło: dostępny w internecie: polona.pl, domena publiczna.

Kryzys światopoglądowy

Treny są niewątpliwie zapisem głębokiego przeżywania żałoby, ale przede wszystkim w sposób złożony i dojrzały wyrażają myśli filozofa, stawiającego pytania dotyczące najistotniejszych problemów [egzystencjalnych](#).

Są to pytania zarówno zrozpaczonego ojca, cierpiącego myśliciela-pisarza oraz pogrążonego w żałobie chrześcijanina. Pomimo że *Treny* zostały ufundowane na osobistej tragedii, warto pamiętać, że Kochanowski uczynił z niej zaledwie punkt wyjścia do intelektualnego zobrazowania kryzysu światopoglądowego człowieka renesansu. Śmierć córki potraktował więc jako materiał literacki, jako swoistą maskę liryczną, zza której mógł w pełni wyartykułować, nie zważając na ówczesne konwencje i konwenanse, a nawet osobiste rozczarowanie epoką, w której przyszło mu żyć.

Peter Paul Rubens (pracownia), *Heraklit, „płaczący filozof”*, 1636-1638. Malarz ukazał filozofa z charakterystyczną łzą na policzku.

Źródło: domena publiczna.

((Stanisław Grzeszczuk

„Treny” Jana Kochanowskiego. Próba interpretacji

Złamanie się optymizmu renesansowego i kryzys filozoficzny, udokumentowane w *Trenach*, łączyło się częstokroć w ciąg przyczynowy ze śmiercią ukochanej córeczki. Podstawy tej interpretacji są oczywiste, jednakże problemu w pełni nie wyczerpują. Kryzys światopoglądowy ujawnił się czy zaostrzył z powodu tragedii rodzinnej, ona nadała mu siłę i autentyczność przeżycia, dała mu wagę i wymowę rzeczywistego cierpienia – ale wcale go nie zapoczątkowała. Poglądy najistotniejsze skądinąd dla problematyki filozoficznej *Trenów*, formułował Kochanowski znacznie wcześniej niż *Treny* powstały, wcześniej może niż Orszulka ujrzała światło dzienne.

Źródło: Stanisław Grzeszczuk, „*Treny*” Jana Kochanowskiego. *Próba interpretacji*, Warszawa 1979, s. 20–21.

W świetle takiej optyki głównym bohaterem *Trenów* staje się ojciec. Kochanowski skupił się więc na wątkach autotematycznych, które dotyczyły przede wszystkim otwartej krytyki renesansowej myśli filozoficzno-artystycznej.

((Ludwika Szczerbicka-Ślęk

„Treny” Jana Kochanowskiego w świetle estetyki recepcji i oddziaływania

W *Trenach* Kochanowski wystąpił jawnie i wręcz manifestacyjnie w roli krytyka (w etymologicznym znaczeniu tego słowa) własnej twórczości. Wybór roli nie wykraczał jeszcze poza ramy możliwych oczekiwań odbiorcy. W obrębie horyzontu oczekiwań rola ta jednak miała „zarezerwowane” konwencją miejsce w linearnym porządku utworu: **exordium** lub zakończenie. Ustalona była także topika takich wypowiedzi i ich funkcja. Poeta naruszył związane z tym przyzwyczajenia odbiorcy: jako krytyk zabierał głos poza wstępem i zakończeniem utworu, nacechował polemicznie swoją wypowiedź i wreszcie wykorzystał to nacechowanie do osiągnięcia poetyckiego efektu — hiperbolizacji ludzkiego cierpienia. Naruszając normę

decorum i renesansowe poczucie harmonii, jednocześnie też chcąc zapewnić sobie kontakt z odbiorcą, był poeta niejako do tej hiperbolizacji „zmuszony”. Stanowiła bowiem ona jeszcze jeden sposób łagodzenia dystansu między niestosowną „naturą” przedmiotu a wybraną konwencją gatunkową. Polemicznie nacechowana refleksja autotematyczna koncentruje się w *Trenach* zarówno na programie „wysokiej” liryki, opartej na wzorze „poważnych” pieśni Horacego, jak na filozoficzno-moralnej treści wyrażanej w tych utworach.

Źródło: Ludwika Szczerbicka-Ślęk, „*Treny*” Jana Kochanowskiego w świetle estetyki recepcji i oddziaływania, „Pamiętnik Literacki” 1973, nr 64/4, s. 8.

Treny są więc w rzeczywistości przestrzenią, w obrębie której Kochanowski dokonuje rozliczenia ze swoimi antycznymi mistrzami. W *Trenie XVI* zwraca się np. do Cyncerona, który nauczał rozumnej równowagi życiowej, umiaru w wyrażaniu emocji oraz pewności co do naturalnej ludzkiej roztropności:

((Jan Kochanowski

Tren XVI

Czemu tak barzo córki swej żałujesz¹?
Wszak sie ty tylko sromoty wiarujesz²;
Insze wszelakie u ciebie przygody
Ledwe nie gody³.

Śmierć, mówisz, straszna tylko niezbożnemu;
Przeczcze sie tobie umrzeć cnotliwemu
Nie chciało, kiedyś prze dotkliwą mowę⁴
Miał podać głowę⁵?

Wywiódłeś wszystkim, nie wywiódłeś sobie;
Łacniej rzec, widzę, niż czynić i tobie,
Pióro anielskie; duszę toż w przygodzie,
Co i mnie bodzie.

Człowiek nie kamień, a jako sie stawia
Fortuna, takich myśli nas nabawi⁶.

Przekłęte szczęście⁷! Czy snąć⁸ gorzej duszy,
Kto rany ruszy?

Źródło: Jan Kochanowski, *Tren XVI*.

Nowych filozoficznych patronów Kochanowski określił w *Trenie I*:

((Jan Kochanowski

Tren I

Wszytki⁹ płacze, wszytki łyzy Heraklitowe¹⁰
I lamenty, i skargi Symonidowe¹¹,
Wszytki troski na świecie, wszytki wzdychania
I żale, i frasunki¹², i rąk łamania,
Wszytki a wszytki zaraz¹³ w dom sie mój noście¹⁴,
A mnie płakać¹⁵ mej wdzięcznej¹⁶ dziewczki pomoście¹⁷

Źródło: Jan Kochanowski, *Tren I*.

Przywołując postaci Symonidesa i Heraklita, poeta wskazuje kontekst filozoficzny i literacki swego dzieła. Simonides z Keos był greckim autorem utworów o charakterze żałobnym, w których snuł refleksje na temat ludzkiego życia i śmierci, natomiast Heraklita z Efezu, głoszącego, że wszystko przemija, a dzieje człowieka to nieustanna walka przeciwieństw, już w czasach starożytnych nazywano „Płaczącym Filozofem”.

Filozoficzne poszukiwania

Tren I poeta kończy słowami: „Nie wiem, co lżej: czy w smutku jawnie żałować, czyli się z przyrodzeniem gwałtem mocować”. Rozważa dwie postawy: bierne pogrążenie się w smutku lub mocowanie się z sobą samym i światem, aby spróbować zrozumieć naturę losu ludzkiego. W kolejnych trenach cierpiący ojciec, ale także filozof, humanista podejmuje trudne tematy egzystencjalne i stawia liczne pytania. Kto decyduje o naszym losie? Dlaczego człowiek cierpi i czy jest odpowiedzialny za swoje cierpienie? Jaka siła rządzi światem? Jaka jest rola Boga?

((Teresa Banaś-Kornak

Wokół „Trenów” Jana Kochanowskiego: szkice historycznoliterackie

Jest w tym jakiś pierwiastek prometejski, próba „wydarcia” Absolutowi części władzy, kompetencji i — przede wszystkim — wiedzy. Bohater liryczny podejmuje bowiem bój w imię prawdy, bo jako przywykły do racjonalizmu humanista wielu kwestii nie rozumie, np.: dlaczego dziecko umiera wcześniej niż rodzic? Dlaczego istnieje cierpienie? Gdzie znajdują się dusze po śmierci? I czy te dusze w ogóle gdziekolwiek się znajdują? Kontrowersyjne opinie budzą dwa krótkie zwroty z *Trenu X*: „Gdziekolwiek jest, jeśliś jest”, odczytywane niekiedy jako bluźniercze wobec Boga lub obrazoburcze. A tymczasem są one po prostu zobiektywizowanymi słowami filozofa i uczonego, który chce w i e d z i e ć. Postawa badacza zawsze staje się w pewnym sensie „obrazoburcza”, bo dociekający prawdy — jeśli chce rzecz jakąś naprawdę poznać lub zrozumieć — wyzbywa się wszelkich uprzedzeń, wiedzy pozarozumowej, a nawet wiary. Wychodzi od stwierdzenia „nie wiem”.

Źródło: Teresa Banaś-Kornak, *Wokół „Trenów” Jana Kochanowskiego: szkice historycznoliterackie*, Katowice 2016, s. 118–119.

Słownik

egzystencjalny

(łac. *existere* < *ex* – na zewnątrz; *sistere* – stać, znajdować się) związany z egzystencją, czyli istnieniem

eschatologia

(gr. *éschatos* – ostatni + *lógos* – nauka, słowo) część doktryny religijnej, także teoria filozoficzna, traktująca o sprawach ostatecznych i losach pośmiertnych człowieka

stoicyzm

doktryna filozoficzna widząca najwyższe dobro w cnocie pojmowanej jako życie zgodne z zasadami rozumu; według stoików szczęście osiągamy dzięki wewnętrznemu spokojowi i niewzruszoności wobec tego, co od człowieka nie zależy

tren

(gr. *threnos* – opłakiwanie, pieśń żałobna) jeden z gatunków poezji żałobnej, pieśń lamentacyjna, w której znajduje wyraz żal po śmierci zmarłej osoby oraz uznanie dla jej zalet i zasług.

decorum

(łac. *decoro* – ozdabiam) – zasada zgodności treści z formą; jednorodność stylistyczna zapoczątkowana w starożytności przez Arystotelesa, a wykorzystywana na przykład w renesansie i oświeceniu; zgodnie z zasadą decorum utwory o doniosłej tematyce należało pisać stylem wysokim, a o lekkiej – stylem niskim, zbliżonym do mowy potocznej

Prezentacja TED

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią filmu, a następnie wyjaśnij, w jaki sposób *Treny* stanowią ilustrację kryzysu poety.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DPms9HYOw>

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału pod tytułem Jakie pytania filozoficzne zadaje poeta w *trenach*.

Polecenie 2

Wyjaśnij, w jaki sposób Jan Kochanowski polemizuje w *Trenach* z filozofią Cyncerona.

Polecenie 3

Wyjaśnij, w jaki sposób Kochanowski w swoim cyklu łączy elementy stoickie z chrześcijańskimi.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

W *Trenie XIV* poeta podważa założenia filozofii stoickiej, stwierdzając, że „człowiek nie kamień”. Wyjaśnij, jak rozumiesz te słowa.

Pytania zadawane w *Trenie X* opierają się na różnych wyobrażeniach pośmiertnego losu człowieka. Wypisz z tekstu cytaty wskazujące kierunki filozoficznych poszukiwań poety oraz wyjaśnij, z jakimi koncepcjami się one łączą.

Kierunek poszukiwań	cytaty	Kim jest Urszulka? Gdzie się znajduje?
konceptcje chrześcijańskie		
konceptcje pogańskie (antyczne, mitologiczne i inne)		

((Jan Kochanowski

Tren X

Orszulo moja wdzięczna¹⁹, gdzieś mi się podziąła?
 W którą stronę, w którąś się krainę udała?
 Czyś ty nad wszystki nieba²⁰ wysoko wniesiona
 I tam w liczbę aniołków małych policzona?
 Czyliś do raju wzięta? Czyliś na szczęśliwe
 Wyspy²¹ zaprowadzona? Czy cię przez teskliwe
 Charon²² jeziora wiezie i napawa zdrojem
 Niepomnym²³, że ty nie wiesz nic o płaczu moim?
 Czy człowieka zrzuciwszy²⁴ i myśli dziewicze,
 Wzięłaś na się postawę²⁵ i piórka słowicze?
 Czyli sie w czyścju czyścisz, jeśli z strony ciała
 Jakakolwiek zmazeczka na tobie została?
 Czyś po śmierci tam poszła, kędyś pierwiej była,
 Niżej sie na mą ciężką żalność urodziła?
 Gdziekolwiek jest, jeśli jest, lituj mej żalności²⁶,
 A nie możesz li w onej dawnej swej całości²⁷,
 Pociesz mię, jako możesz, a staw sie przede mną
 Lubo²⁸ snem, lubo cieniem, lub marą nikczemną²⁹.

Ćwiczenie 3

Wypisz z *Trenu X* przykłady wskazanych środków stylistycznych i określ ich funkcje.

Środek stylistyczny	cytat	funkcja
apostrofa		
anafora		
pytanie retoryczne		
wyliczenie		

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z *Trenem X*, a następnie oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń.

	prawda	fałsz
Pytania zadawane przez postać mówiącą można uznać za wyraz antycznego toposu <i>ubi est?</i> (<i>ubi sunt?</i>).	☐	☐
Zdanie „Gdziekolwiek jest, jeśliś jest” można uznać za negatywną odpowiedź na postawione wstępnie pytania.	☐	☐
Ze słów postaci mówiącej można wnioskować, że żadna religia nie daje pewnej wiedzy eschatologicznej, nie daje też zatem oparcia w przeżywaniu żałoby.	☐	☐
Wizja zaświatów zarysowana w utworze ma charakter synkretyczny, co świadczy o humanistycznej erudycji poety.	☐	☐
Kryzys postaci mówiącej jest związany z jednej strony z lękiem eschatologicznym, z drugiej zaś z przeświadczeniem, że ludzki sposób myślenia o tym, co spotyka człowieka po śmierci, jest niedoskonały.	☐	☐

Zapoznaj się z komentarzem do *Trenu X* napisanym przez Janusza Pelca. Wyjaśnij, jak rozumiesz stwierdzenie, że utwór poety ma charakter bluźnierstwa. Czy zgadzasz się ze stanowiskiem badacza? Uzasadnij odpowiedź.

((Janusz Pelc

Jan Kochanowski. Szczyt renesansu w literaturze polskiej

Zbolały ojciec-poeta, poeta-myśliciel, którego w największej potrzebie zawiodły ideały i pewniki, jakie podsuwała filozofia, pobożność, ludzkie przekonania i wierzenia, wypowiada tu najbardziej podstawowe pytanie egzystencjalne: „jeśliś jest”? Bo może po śmierci w ogóle ciebie już nie ma? Może ostatecznie i bezpowrotnie zakończyłaś swój byt? Dla chrześcijanina XVI wieku [...] pytanie takie było właściwie bluźnierstwem. I poeta przed takim bluźnierstwem nie cofnął się jednak.

Źródło: Janusz Pelc, *Jan Kochanowski. Szczyt renesansu w literaturze polskiej*, Warszawa 1980, s. 450.

Wyjaśnij, jak rozumiesz wątpliwości wyrażone przez poetę w podanych fragmentach *Trenów*.
Każdy z cytatów opatrz krótkim komentarzem.

„Nie wiem, co lżej: czy w smutku jawnie żałować, Czyli się z przyrodzeniem gwałtem mocować?” <i>Tren I</i>	„Tak li moja Orszula, jeszcze żyć na świecie Nie umiawszy, musiała w rany umrzeć lecie? I nie napatrzawszy się jasności słonecznej, Poszła nieboga widzieć krajów nocy wiecznej.” <i>Tren II</i>	„Kupić by cię, mądrości, za drogie pieniądze, Która (jesli prawdziwie mienią) wszytki żądze, Wszytki ludzkie frasunki umiesz wykorzeńić, A człowieka tylko nie w anioła odmienić, Który nie wie, co boleść, frasunku nie czuje, Złym przygodam nie podległ, strachom nie hołduje.” <i>Tren IX</i>	„Nieszczęsna matko [...] Gdzie teraz twych siedm synów i dziewczek tak wiele? Gdzie pociecha? Gdzie radość i twoje wesele? Widzę czternaście mogił; a ty nieszczęśliwa [...] W którą nadzieję żywiesz? Czego czekasz więcej? Czemu śmiercią żałości nie zbywasz co pręcej?” <i>Tren XV</i>

Zapoznaj się z *Trenem XI*, a następnie zaznacz poprawne wnioski wynikające z lektury.

((Jan Kochanowski

Tren XI

„Fraszka cnota”³⁰, powiedział Brutus porażony³¹.
Fraszka, kto sie przypatrzy, fraszka z każdej strony.
Kogo kiedy pobożność jego ratowała?
Kogo dobroć przypadku złego uchowala?
Nieznajomy³² wróg jakiś miesza ludzkie rzeczy,
Nie mając ani dobrych, ani złych na pieczy³³.
Kędy jego duch wienie, żaden nie ulęże³⁴:
Praw li, krzyw li, bez braku każdego dosięże³⁵.
A my rozumy swoje przedsię udać chcemy³⁶,
Hardzi między prostaki, że nic nie umiemy.
Wspinamy sie do nieba, Boże tajemnice
Upatrując³⁷, ale wzrok śmiertelnej żrzenice
Tępy na to; sny lekkie, sny płocne³⁸ nas bawią,
Które sie nam podobno nigdy nie wyjawia.
Żałości, co mi czynisz? Owa³⁹ już oboje
Mam stracić - i pociechę, i baczenie⁴⁰ swoje?

Źródło: Jan Kochanowski, *Tren XI*, [w:] *Fraszki, Pieśni, Treny, Psalmi*, Kraków 2019, s. 70–71.

☐

Utwór można uznać za przejaw kryzysu etycznego, ponieważ poeta podważa sens czynienia dobra.

☐

Utwór można uznać za wyraz kryzysu filozoficznego, ponieważ poeta podważa wartości stoicyzmu, którego ideom był wcześniej wierny.

☐

Utwór można uznać za wyraz kryzysu religijnego, ponieważ poeta kwestionuje istnienie Boga.

☐ Utwór można uznać za wyraz kryzysu religijnego, ponieważ poeta podkreśla sprzeczność, jaką dostrzega pomiędzy wyobrażeniem o sprawiedliwym i dobrym Bogu a pierwiastkiem zła obecnym w stworzonym przez niego świecie.

☐ Utwór można uznać za wyraz kryzysu religijnego, ponieważ poeta podważa w nim sens pobożności.

Ćwiczenie 8

Wyjaśnij, jak rozumiesz pytanie kierowane do personifikowanej żałości na końcu *Trenu XI*.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: *Co lżej: czy w smutku jawnie żałować, czyli się z przyrodzeniem gwałtem mocować? Filozoficzne poszukiwania w Trenach*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;
- 11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;
- 12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach;

Lektura obowiązkowa

- 11) Jan Kochanowski, *Treny* (jako cykl poetycki);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- scharakteryzuje przekonania osoby mówiącej w *Trenach* Jana Kochanowskiego;
- omówi renesansową koncepcję człowieka na podstawie *Trenów*.
- wyjaśni, na czym polegały filozoficzne poszukiwania w *Trenach*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;

- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z informacjami zawartymi w sekcji „Przeczytaj” oraz przygotowanie mapy myśli podsumowującej wiedzę z tej części lekcji.

Faza realizacyjna:

1. Chętne osoby prezentują recytację utworu *Tren XVI* oraz *Tren I* Jana Kochanowskiego. Tłem do odczytania wiersza mogą być muzyczne utwory żałobne (uczniowie wyszukują je, korzystając z telefonów z dostępem do internetu).
2. Nauczyciel prosi uczniów, by podzieli się na dwie grupy. Informuje, że będą uczestniczyć w dyskusji związanej z tematem lekcji: Jak wyglądał wczesny światopogląd Jana Kochanowskiego i jak się zmieniał? Wyjaśnia, że ten typ dyskusji określany jest jako akwarium.
Pierwsza grupa siada w kręgu i dyskutuje na zadany temat (jeśli uczniowie nie potrafią sami znaleźć argumentów, nauczyciel może na początku naprowadzić uczniów). Nauczyciel wyjaśnia, że w tym samym czasie druga grupa zajmuje miejsca dookoła i obserwuje przebieg dyskusji. Jej zadaniem jest analiza doboru i skuteczności argumentów, przestrzegania zasad i ogólnego przebiegu rozmowy. Nauczyciel wyznacza dokładny czas dyskusji.
Po zakończeniu dyskusji uczniowie mogą zamienić się rolami. Następnie nauczyciel prosi chętne osoby o dokonanie oceny umiejętności prowadzenia dyskusji, trzymania się tematu, doboru argumentów grupy dyskutującej.
3. Prowadzący zapowiada uczniom, że w kolejnym kroku będą rozwiązywać ćwiczenia – od najprostszych do najtrudniejszych. Każdy z uczniów robi to samodzielnie. Po ustalonym czasie wybrani uczniowie przedstawiają odpowiedzi, a reszta klasy wspólnie

ustosunkowuje się do nich. Nauczyciel w razie potrzeby koryguje odpowiedzi, dopowiada istotne informacje, udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. W ramach podsumowania uczniowie oglądają prezentację TED dotyczącą pytań filozoficznych, jakie zadaje poeta w *Trenach*.

Uczniowie w parach wyjaśniają, w jaki sposób Jan Kochanowski polemizuje w *Trenach* z Cyceionem oraz w jaki sposób treny stanowią ilustrację kryzysu poety..

Praca domowa:

1. Wyjaśnij, w jaki sposób Kochanowski w swoim cyklu łączy elementy stoickie z chrześcijańskimi.

Materiały pomocnicze:

- Janusz Pelc, *Renesansowa koncepcja człowieka w „Trenach” Jana Kochanowskiego*, „Pamiętnik Literacki” 1968, nr 59/3.
- Stanisław Grzeszczuk, *„Treny” Jana Kochanowskiego. Próba interpretacji*, Warszawa 1979.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimedialnym z sekcji „Prezentacja TED”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.